

Justitiedepartementet
Enheten för domstols- och
åklagarfrågor

Domstolsverkets promemoria En effektivare tvistemålshandläggning (Ju2025/00343)

Inledning

Hovrätten har granskat promemorian utifrån de intressen som hovrätten främst har att beakta. Av skäl som utvecklas nedan framstår förslagen avseende tidsplaner respektive en ny tredskodomssanktion i huvudsak som ändamålsenliga. Hovrätten anser dock att förslaget som tar sikte på att parterna som huvudregel själva ska ansvara för att vittnen m.fl. inställer sig behöver analyseras vidare.

Som övergripande synpunkter vill hovrätten framhålla följande. Hovrätten instämmer i arbetsgruppens problembeskrivning och anser att det finns behov av reformer för att uppnå en effektivare och mer ändamålsenlig handläggning av dispositiva tvistemål. Arbetsgruppens analys och slutsatser i frågan om nödvändigheten av aktiva domare i det inledande skedet av tvistemålshandläggningen gör sig enligt hovrättens mening särskilt gällande i de s.k. substansmålen.

Som arbetsgruppen har konstaterat kan förslagen väntas medföra ökad arbetsbelastning för tingsrätterna och därmed också ett ökat resursbehov. Enligt hovrätten gäller detta även hovrätterna. Förslagen är av sådan natur att de kan komma att kräva beslutsfattande av domare i större utsträckning än i dag, vilket påverkar resursbehovet. Vid vissa domstolar kan förslagen vidare medföra att det behöver göras organisatoriska anpassningar.

Förslagen avseende tidsplaner

Syftet med förslagen i denna del är att tidsplaner ska upprättas i fler mål och att tyngdpunkten i processen ska tidigareläggas. Ytterst är syftet att det ska leda till en mer kvalitativ och effektiv tvistemålshantering.

Hovrätten instämmer i arbetsgruppens bedömning att det i många fall är önskvärt att tyngdpunkten i tvistemålsprocessen tidigareläggs. Det bör

emellertid även beaktas att ett stort antal mål förliks i samband med sammanträde för muntlig förberedelse. Man bör därför sträva efter att kommunikeringen begränsas till vad som behövs för att reda ut parternas talan och inte avser t.ex. rättslig argumentation. Det finns annars en risk för att parternas vilja att ingå en förlikning, tvärtemot syftet med förslaget, minskar. Dessutom kan det leda till att parterna drar på sig stora kostnader redan före sammanträdet. Detta bör beaktas i de fortsatta övervägandena angående tidsplaner.

Såsom redovisats i promemorian upplever många domare att de dispositiva tvistemålen trängs undan av andra måltyper. Det förhållandet att både domare och advokater har framfört önskemål om särskilda tvistemålsenheter illustrerar behovet av att domare ges fredad tid för tvistemålen (s. 15). Domarna måste ges tid att i ett inledande skede analysera parternas talan för att kunna planera och fatta beslut om målens handläggning, såsom att upprätta tidsplaner och se till att de efterlevs. En ytterligare aspekt när det gäller tidsplaner är att vissa domstolar är organiserade på ett sådant sätt att det ligger utanför den enskilda domarens kontroll att avgöra vid vilka tidpunkter sammanträden för muntlig förberedelse respektive huvudförhandling kan hållas samt att mål handläggs av flera olika domare. Domstolarnas skiftande organisatoriska förutsättningar bör beaktas särskilt i den fortsatta beredningen.

Förslaget om en ny tredskodomssanktion

Hovrätten konstaterar att den föreslagna tredskodomssanktionen, med undantag för mål om klander av skiljedom, inte kommer att vara tillämplig i hovrätterna. Förslaget kan dock väntas påverka hovrätterna på så sätt att antalet mål om särskilda rättsmedel ökar i viss omfattning.

Den nya tredskodomssanktionen ska (enligt den föreslagna bestämmelsen i 42 kap. 11 a § rättegångsbalken) få användas om det finns särskilda skäl. Bestämmelsens tillämpningsområde synes delvis överlappa med 42 kap. 15 § rättegångsbalken (jfr s. 47). I det fortsatta lagstiftningsarbetet bör det vidareutvecklas hur dessa bestämmelser ska förhålla sig till varandra. Det bör vidare övervägas hur tredskodomssanktionen är tänkt att förhålla sig till rättens skyldighet att utöva materiell processledning (se 42 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken).

I den föreslagna bestämmelsen i 44 kap. 7 d § andra stycket rättegångsbalken anges att parten ska anses ha följt föreläggandet om han eller hon har svarat på föreläggandet. Det framgår emellertid att avsikten är att tredskodom ska kunna meddelas om parten inte har svarat på alla delar av

föreläggandet (s. 48). Hovrätten bedömer att den föreslagna bestämmelsen kan bli förhållandevis svårtillämpad i situationer då den förelagda parten inkommit med ett ofullständigt svar på föreläggandet. Till skillnad från övriga bestämmelser i 44 kap. rättegångsbalken innehåller den föreslagna bestämmelsen ett stort mått av skön. För att bestämmelsen ska få avsedd effekt bör därför förtydligas i lagtexten och författningskommentaren vad som krävs för att parten ska anses ha följt ett föreläggande. I sammanhanget kan påpekas att det är oklart om avsikten är att tredskodom ska kunna meddelas i situationer då parten endast delvis följt ett föreläggande om bevisuppgift genom att ange vilken bevisning som åberopas men inte bevistema (s. 35 jfrd med s. 48). Det kan ifrågasättas om det är rimligt att tredskodom meddelas enbart på grund av att bevistema för visst bevis inte har angetts.

Förslagen om parternas ansvar för vittnen

Förslagen i denna del skulle innebära en väsentlig förändring av nuvarande ordning. Därvid bör det beaktas att rättens ansvar för att se till att kallade vittnen inställer sig hänger samman med vittnesplikten. Anledningen till att ett vittne är motvilligt till att inställa sig kan variera och bero på bl.a. lojaliteter av olika slag. Man bör därför vara försiktig med att lägga över ansvaret för vittnens inställelse på en enskild part. I promemorian nämns visserligen att det finns en liknande ordning i Norge, men det ges för begränsad information för att hovrätten ska kunna bedöma hur sådana frågor som hovrätten väcker i det följande löses där. Det hade också varit värdefullt med en redovisning av om det finns liknande regleringar i ytterligare jämförbara länder och i så fall i vilket processrättsligt sammanhang som de förekommer.

Risken för otillbörlig påverkan på vittnen, t.ex. genom påtryckningar eller ekonomisk ersättning, bör tas med i en vidare analys.

Det bör vidare förtydligas hur bestämmelserna är avsedda att tillämpas om samma vittne åberopas av båda parterna.

Hovrätten kan även se praktiska svårigheter med förslagen, vilka behöver analyseras vidare. I många fall visar det sig först efter att huvudförhandlingen har inletts att ett vittne inte inställer sig. Det framstår i en sådan situation som mycket svårt för parten som åberopat vittnet att, i enlighet med den föreslagna bestämmelsen i 43 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken, kunna presentera utredning som gör det sannolikt att vittnet haft laga förfall för att inte inställa sig. Hovrätten väcker frågan vilken underlåtenhet som avses i bestämmelsen, med hänsyn till att vittnet inte har

någon uttrycklig skyldighet att inställa sig när rätten inte har kallat vittnet. Det är även oklart hur bestämmelserna om laga förfall i förslaget är avsedda att förhålla sig till 32 kap. rättegångsbalken. Det kan i sammanhanget konstateras att den utredning om laga förfall som parten skulle behöva prestera, inte hänför sig till parten själv utan till vittnet. Eftersom den av parten efterfrågade utredningen ofta torde innefatta uppgifter om vittnets hälsa eller andra förhållanden av personlig natur, uppkommer frågor hur parten kan kräva sådana uppgifter av vittnet och säkerställa att uppgifterna kommer domstolen till del.

Vidare är det tänkbart att parten i en sådan situation som nyss beskrivits, där alltså huvudförhandlingen redan inletts, begär att rätten ska kalla vittnet enligt den föreslagna bestämmelsen i 36 kap. 7 § fjärde stycket rättegångsbalken. I författningskommentaren nämns att det ligger i sakens natur att en sådan begäran görs i god tid före förhörstillfället. Förslaget innehåller dock inga bestämmelser som hindrar att en sådan begäran framställs i anslutning till huvudförhandlingen. Om detta sker behöver rätten fatta ett beslut i frågan, vilket enligt förslaget får överklagas särskilt (s. 46). I den beskrivna situationen finns stor risk för att huvudförhandlingen trots allt måste ställas in. Om rätten beslutar att förhandlingen ändå ska hållas, uppkommer frågor om hur det förhåller sig till bl.a. 35 kap. 7 och 8 §§, 43 kap. 8 § samt 50 kap. 25 § tredje stycket rättegångsbalken.

Det är svårt att bedöma hur vanligt det kommer att bli att en part begär att rätten ska kalla vittnen. Om det begärs i stor omfattning, kommer de tänkta fördelarna med förslagen inte uppväga det merarbete som det innebär för rätten att besluta i frågan.

Sammantaget anser hovrätten att förslagen i denna del inte kan läggas till grund för lagstiftning utan behöver analyseras vidare.

Arbetsgruppens övriga överväganden

Arbetsgruppen har bedömt att bestämmelserna om rättegångskostnads-sanktioner i 18 kap. 6 och 7 §§ rättegångsbalken är ändamålsenliga men att det finns behov av att öka tillämpningen av bestämmelserna (s. 36 f.). Enligt hovrätten är nämnda bestämmelser svårtillämpade i praktiken, bl.a. eftersom ersättningsskyldigheten är begränsad till de merkostnader som vållats genom vårdslösheten eller försummelsen. Enligt hovrättens erfarenhet är det ofta förenat med svårigheter att avgöra hur stor del av rättegångskostnaderna som utgjort merkostnader och – när det gäller ombuds ansvar enligt 18 kap. 7 § rättegångsbalken – om vårdslösheten/försummelsen beror på ombudet eller är en följd av huvudmannens instruktioner.

För att öka tillämpningen av rättegångskostnadssanktionerna kan det övervägas att reformera bestämmelserna i nämnda avseenden.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättslagmannen Amina Lundqvist, hovrättsrådet Kerstin Norman och tf. hovrättsassessorn Oskar Nyqvist, föredragande.

Amina Lundqvist

Oskar Nyqvist